

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร่อนทองในสายธารเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ
ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริพ จังหวัดนราธิวาส

Everyday life Practice of the Golden Pannier People in the Toh Mo Mining Stream, PhuKhao Thong Sub-district, Sukhirin District, Narathiwat Province.

เก็ดถวา บุญปรากฏ^{1*}, เจตน์สถุขภูมิ สังกพันธ์², ปัญญา เทพสิงห์³, ธรรมบุญ บุญปรากฏ⁴,
อรัญญา ทิพย์อักษร⁵, อุทร ทิพย์อักษร⁵, นันทรัฐ สุริโย⁶ และนันทิยารัตน์ สุริโย⁶
Kettawa Boonprakarn^{1*}, JedsaridSangkapan², Punya Tepsing³,
Thammanoon Boonprakarn⁴, Aranya Thipaksorn⁵, Uthorn Thipaksorn⁵,
Nuntharat Suriyo⁶ and Nunthiyarat Suriyo⁶

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาหลักสูตรและการสอน, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Assit Prof.Dr., Department of Curriculum and Instrument, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

² ดร., อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

² Dr., Lecturer of Faculty of Political Science, Hatyai University.

³ รองศาสตราจารย์ ดร., คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ Assoc. Prof.Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

⁴ อาจารย์, วิทยาลัยเทคนิคชัยนาท

⁴ Teacher of Chainat Technical College.

⁵ อาจารย์, โรงเรียนบ้านทุ่งแสงทอง จังหวัดบุรีรัมย์

⁵ Teacher of Ban Thung Sang Thong Primary School, Buriram Province.

⁶ นักวิจัยอิสระ

⁶ Freelance Researcher

*Corresponding author, E-mail: kettawa@hu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ และปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร่อนทอง ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 8 คนและเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อ 61 ปีที่ผ่านมา ประมาณปี 2475 ชาวฝรั่งเศสเคยมารับสัมปทานทำเหมืองแร่ทองคำจนกระทั่งปี 2484 เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาจึงปิดทำการและกลับบ้านเมืองไปแต่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีอยู่ สายน้ำที่ไหลผ่านเหมืองแร่โต๊ะโมะ จึงได้พัดเอาแร่ทองคำที่ยังคงหลงเหลืออยู่กระจายตามลำคลองจึงทำให้ชาวบ้านในตำบลภูเขาทองออกมาร่อนทอง หลังจากทำงานประจำกรีดยางเสร็จการร่อนทองจะต้องใช้กลวิธีที่หลากหลายทั้งที่พิจารณาจากช่วงเวลา ฤดูกาล ตำแหน่งน้ำไหลอุปกรณ์ที่ใช้ร่อนทองการร่อนทองจะเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม และการทำงานแบบร่วมมือกันภายในครอบครัว

คำสำคัญ: คนร่อนทอง, เหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ, ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

Abstract

This article aims to study the history of the Toh Mo Gold Mine, and performing in everyday life practice of the golden panner people, PhuKhao Thong Sub-district, Sukhirin District, Narathiwat Province. Qualitative research methods were used, observed, in-depth interviews with eight key informants, and collected from relevant documents. The data was analyzed by categorizing, interpreting, making conclusions and presenting descriptive analysis. Research shows that 61 years ago, around 1931, the French used to acquire gold mining concessions, until 1941 the Great East Asian War was closed and returned to the country, but the abundance of natural resources remained. The water streams flowing through the Toh Mo Mine, therefore, scattered the remaining gold ore along the canal, causing the villagers in PhuKhao Thong Sub-district to poke gold after working on rubber tapping work. Panning for gold requires a variety of tactics including time, season, position of water flow, equipment used for panning gold. Panning for gold is the creation of a social network and collaboration within the family.

Keywords: Gold panning people, Toh Mo gold mine, Everyday life practice

บทนำ

ตำบลภูเขาทอง ตั้งอยู่ในอำเภอสุคริบนี้อาณาเขตติดต่อกับรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียในพื้นที่ดังกล่าวอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรในผืนดิน มีสินแร่ทองคำ จนเป็นที่มาของการร่อนหาแร่ทองคำ หรือที่เรียกว่า "ร่อนทอง" เป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น (สุเมธ ปานเพชร, 2556) ในหมู่บ้านมีคลองสายเล็ก ๆ ไหลผ่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายบุรีที่ไหลมาจากภูเขาโต๊ะโมะ ซึ่งเคยเป็นเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ เหมืองแร่ทองคำในพื้นที่แห่งนี้ได้สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2474 โดยมีชาวฝรั่งเศสได้รับสัมปทานการทำเหมืองแร่ทองคำที่ภูเขาโต๊ะโมะ เดิมเรียกว่า"ภูเขาสีซอ"ต่อมารัฐบาลไทยเข้าไปดำเนินการหลังจากเกิดสงครามอินโดจีน สงครามมหาเอเชียบูรพา ประมาณปี 2484 เหมืองทองคำโต๊ะโมะจึงถูกปิดกิจการลง เจ้าของสัมปทานได้หนีสงครามกลับประเทศฝรั่งเศส ปัจจุบันได้เลิกดำเนินการแล้ว แต่ยังคงเหลือสิ่งก่อสร้าง เช่น บ้านพัก ที่ทำการเดิม อุโมงค์ 4 อุโมงค์หลัก และอุโมงค์ย่อยอีกเป็นจำนวนมาก บริเวณโดยรอบประกอบด้วยป่าไม้ธรรมชาติ มีลำธารจำนวนหลายสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนียภาพในยามเช้าจะปรากฏทะเลหมอกเป็นลานกว้างสวยงาม เหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่าเหมืองแร่ทองคำได้มีการยกเลิกสัมปทานไปแล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ดียังคงมีทองจากเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะไหลลงไปแม่น้ำ ลำคลองเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านในอำเภอสุคริบนี้นี้ ยังคงมีการร่อนทองเพื่อเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านไม่น้อย (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564)

พื้นที่ตำบลภูเขาทองเป็นชุมชนที่มีลักษณะพิเศษของประชากร เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนไทยอีสานที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาปักหลักอยู่กันนานกว่า 3 ชั่วอายุคน ตั้งแต่สมัยที่รัฐบาลจัดสรรพื้นที่ชายแดนใต้บริเวณอำเภอสุคริบนี้นี้ให้แก่ชาวอีสาน เพื่อเดินทางข้ามแดนเข้าไปทำมาหากินในนิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ ตามนโยบายแก้ปัญหาความยากจน การอพยพข้ามแดนเข้ามายังพื้นที่ชายแดนใต้ดังกล่าวมีการนำวัฒนธรรมอีสานติดตัวเข้ามาด้วยชาวบ้านในตำบลภูเขาทอง จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์วัฒนธรรมอีสานแสดงออกผ่านประเพณีบุญบั้งไฟ การแต่งกาย อาหารการกิน และการใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นภาษาอีสาน ถึงแม้ว่าจะต้องมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตประจำวันก็ตาม จากที่เคยทำนาต้องพลิกผันชีวิตมาทำสวนยางแทน เนื่องจากผืนดินไม่สามารถทำนาได้ (เก็ดถวา บุญปรากฏ, ปัญญา เทพสิงห์, เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์, ตรีภูมิมนตรี ตรีตรีศวรร, สุขสวัสดิ์ ศิริจารุกุล, ธรรมบุญบุญปรากฏ, อรัญญา ทิพย์อักษร, นันทิยารัตน์ สุริโย, นันทรัฐ สุริโย, 2560)

การร่อนทองจึงเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญหลังจากว่างจากการกรีดยางพารา ประกอบกับกระแสการร่อนทองที่เกิดขึ้น การที่แต่ละครอบครัวจะได้ทองคำจากสายน้ำที่ไหลผ่านเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ ชาวบ้านจะต้องมีกลวิธีการร่อนทอง โดยมีอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการขุดดิน ตักดิน และอุปกรณ์ร่อนทอง หลายคนร่อนทองได้ จะนำไปขายให้กับคนในชุมชนที่รับซื้อทองคำ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า เหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะมีความเป็นมาอย่างไร คนร่อนทองมีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอย่างไร การศึกษาเรื่องดังกล่าวจะช่วยเผยให้เห็นถึงความเป็นมาของเหมืองแร่ทองคำ

โตะโมะ ซึ่งเป็นต้นทุนของปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร้อนท้องที่ผู้คนเหล่านี้ต้องต่อสู้ต่อรองกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ห่อหุ้มเขาเหล่านั้นอยู่ เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงการต่อสู้และความพยายามของผู้คนกับความหวังที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุข และยังเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นมาของเหมืองแร่ทองคำโตะโมะ และปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร้อนท้อง ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริบน จังหวัดนราธิวาส

แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Everyday :Life Practice)

กระแสความสนใจชีวิตประจำวันในช่วงตั้งแต่ปี 1990 เริ่มมาจากปัจจัยหลายอย่าง ส่วนหนึ่งคือจากความต้องการที่จะหนีห่างจากข้อจำกัดของการวิเคราะห์ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่ตัวบท สัญญะ (Sign) และภาพแทน (Representation) ตามแนวทางของโครงสร้างนิยม โดยกลับมาให้ความสำคัญกับประสบการณ์จริง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะบริบท และความรู้ที่ได้มาจากสัญชาตญาณ นอกจากนั้น การที่ชีวิตประจำวันได้รับความสำคัญในแง่หนึ่งก็สัมพันธ์อยู่กับสิ่งละอันพันละน้อย เรื่องราวเล็ก ๆ ของคนเล็ก ๆ และวิธีคิดที่ว่าเวทีของการต่อสู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเล่าเรื่องใหญ่ ๆ อย่างการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือเรื่องราวที่ถือกันว่ายิ่งใหญ่สลักสำคัญเท่านั้นชีวิตประจำวันไม่ใช่ประสบการณ์ที่แน่นอนตายตัว แต่พลิกผันเปลี่ยนแปลงได้ ในด้านหนึ่งก็เป็นส่วนที่ถูกครอบงำจนไร้ชีวิต แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีพลังที่แฝงอยู่ที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมอุดมคติ (Utopia) แต่ Heller ให้ความสำคัญกับการหาวิธีศึกษาชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ เพื่อที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และวิธีการที่แต่ละคนทำความเข้าใจสังคมนรอบตัว แต่งานของ Lefebvre (1987) ให้ความสำคัญกับการหาจังหวะเวลาและปัจจัยที่จะพลิกให้สภาวะของความตายซากน่าเบื่อหน่ายของชีวิตประจำวันในภาวะสมัยใหม่ กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง Lefebvre เห็นว่าการปฏิวัติจะมีพลังอย่างแท้จริง ถ้าเริ่มมาจากเนื้อในของสังคมที่ ผุกร่อน การมองชีวิตประจำวันของ Lefebvre ที่มองว่ามนุษย์ถูกครอบงำจากกลไกบางอย่างที่แทรกซึมเข้าไป แทนที่ความจริงจนไม่รู้สึกรู้ตัว การเปลี่ยนแปลงต้องเกิดขึ้นจากภายใน แต่ต้องมีเงื่อนไขจากปัจจัยภายนอกเข้ามาชี้นำเพื่อที่มนุษย์จะหลุดพ้นจากภาพลวงตา Lefebvre จึงแยกแยะระหว่างชีวิตประจำวันในความหมายของ Everyday Life, Daily Life ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตมนุษย์กับความจำเจซ้ำซาก

ความสนใจในชีวิตประจำวันของ de Certeau (1984) ต้องการให้เห็นพลังที่สร้างสรรค์ของชีวิตประจำวันให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่อง (Narrativity) เพื่อนำเสนอ “การปฏิบัติการของชีวิตประจำวัน” โดยเน้นว่าการเล่าเรื่องแตกต่างจากการอธิบาย (Description) การบรรยายหรือเล่าเรื่องไม่ได้มีเป้าหมายที่จะให้รายละเอียดเพื่อให้เห็นความจริง แต่ต้องการสร้างพื้นที่สมมติที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของวาทกรรมเกี่ยวกับความจริง เพื่อโน้มนำให้เกิดกระบวนการที่จะเข้าใจความจริงเฉพาะกาลเฉพาะบริบท ซึ่งเขาถือว่าการเล่าเรื่องเป็น Tactics อย่างหนึ่งในการนำเสนอชีวิตประจำวัน โดยเน้นการพรรณนาถึงกลุ่มสังคมที่ศึกษาที่ “ผู้เล่า” ไม่ได้ผูกขาดการเล่าเรื่อง หรือแยกตัวเองออกมาจากสิ่งที่ตนเองพรรณนาถึง ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้เสียงอื่น ๆ เล่าเรื่องด้วยชีวิตประจำวันในความหมายของ de Certeau ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะคู่ตรงกันข้าม (Non-oppositional Binary) แต่เป็นวงจรของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมโยงและมีส่วนกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างการผลิต (Production) กับการบริโภค (Consumption) หรือพื้นที่ (Space) กับสถานที่ (Place) กลวิธี (Tactic) เกิดขึ้นได้และทำงานภายใต้ความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ (Strategy) “อำนาจ” และ “การต่อต้าน” ในความหมายของ de Certeau ไม่ได้แยกออกจากกัน เขาเชื่อว่าชีวิตประจำวันมีความพิเศษอยู่แล้ว และมีพลังในการทำทลายอำนาจอยู่ตลอดเวลา (สุธาริน คุณผล. 2550 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรการ, 2559)

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

ในงานศึกษาของ Lin (1982 อ้างถึงใน ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริยะ, 2549, น.111) ได้อธิบายชนิดของเครือข่ายทางสังคม และรูปแบบของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจไว้ว่า เครือข่ายทางสังคมถูกสร้างมาจากพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งอันเป็นคุณสมบัติขององค์กรครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเอาตัวรอดของตนเอง การหางาน และการเอาตัวรอดที่อาจต้องใช้ช่องทางที่หลากหลาย ทั้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อนบ้าน หรือคนที่รู้จักโดยบังเอิญ อันเป็นวิธีที่กำหนดเส้นทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลที่สอดคล้องกับงานศึกษาของ Chantarawongkitti and Boonprakarn(2013) ที่พบว่า ความหวังของกลุ่มผู้ใช้แรงงานเกิดจากการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจผ่านพื้นที่ห้วยสัตว์ไในการรวมกลุ่มกันเล่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความหวังที่จะได้เม็ดเงินมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Samosorn and Boonprakarn (2011) ที่พบว่า การซื้อขายหอยใต้ดินมีโครงข่ายโยงใยระหว่างกลุ่มผู้ซื้อ ผู้ขาย และนายทุน ซึ่งเป็นไปในลักษณะการพึ่งพาและเอื้อเฟื้อต่อกัน การที่เครือข่ายหอยใต้ดินสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยมาได้ยาวนาน เนื่องจากเป็นความหวังของชนชั้นกลางที่จะได้รับเงินรางวัลจากการซื้อขาย ซึ่งถือว่าการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อน

ในงานศึกษาของหทัยรัตน์ ทองสกุล และเก็ตถวา บุญปรากฏ (2555) ได้ศึกษาถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านกลไกการนิยามความหมายพื้นที่น้ำชาในชุมชนคุเต่า ว่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมของชุมชน การตั้งวงดื่มน้ำชาพูดคุยกันผ่านพื้นที่มีสยิด บ้านผู้ใหญ่บ้าน ศาลาประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติด ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาการทำมาหากินของคนในชุมชน ปฏิบัติการเหล่านี้ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ส่วนชินษฐา มะเห (2556) ศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมของเยาวชนกลุ่มย่าอูตั้งลีป็นที่ชุมชนบากันเคย โดยที่ชินษฐามองว่าเครือข่ายทางสังคมเกิดจากการต่อสู้ดิ้นรนกับภาวะความขาดแคลนในทรัพยากรประมงของชุมชนบากันเคย ทำให้เกิดสมาชิกกลุ่มย่าอูตั้งลีป็น และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกับกลุ่มธนาคารกึ่ง เพื่อเพิ่มพลังในการต่อสู้ เน้นแก้ปัญหาปากท้องที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิด ความเชื่อ และการมีวัฒนธรรมร่วม โดยผ่านชุมชนของตนเองในรูปแบบการเกาะกลุ่มเพื่อคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาบนเงื่อนไขธรรมชาติที่ต้องดำรงอยู่ร่วมกันและการจัดองค์กรทางสังคมในพื้นที่ได้มองเห็นทิศทางของความผูกพันในวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ให้เด่นชัดยิ่งขึ้นคือ การเรียนรู้ การทำความเข้าใจกับระบบ การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยครอบครัว เครือญาติ และบุคคลในชุมชน เช่นเดียวกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของครอบครัวเครือญาติในการร่อนทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้พื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริริน จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีสายน้ำที่สำคัญที่ชาวบ้านร่อนหาทอง และเป็นแหล่งเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะในอดีต
2. ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 8 คน ได้แก่ ชาวบ้านที่ร่อนแร่ทองคำในตำบลภูเขาทอง คนรับซื้อทอง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งเป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษา
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 3 แหล่งคือ 1) แหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการวิจัย 2) แหล่งข้อมูลบนเว็บไซต์ที่เป็นสื่อออนไลน์ เพื่อค้นข้อมูลข่าวสารความเป็นมาของเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะในพื้นที่อำเภอสุคริรินเมื่อครั้งอดีต และ 3) การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยผู้วิจัยลงพื้นที่ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริริน จังหวัดนราธิวาส ด้วยการเดินทางไปสังเกต และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากชาวบ้านที่ร่อนหาทองคำในสายน้ำในตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริริน ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้ชื่อที่เป็นนามแฝง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น ติความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของเหมืองทองคำโต๊ะโม

“เหมืองทองคำโต๊ะโม” ตั้งอยู่ที่บ้านโต๊ะโม๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส เป็นเหมืองทองคำที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่ง สร้างรายได้และพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองมากในอดีต เรื่องราวของเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโม๊ะ พบว่า เป็นที่กล่าวถึงมานานว่ามีทองคำอยู่จำนวนมาก หยางปิงหนาน ผู้เขียนหนังสือ ไฮโล ได้รับการบอกเล่าเรื่องทองคำที่โต๊ะโม๊ะมาจาก แซ่ชิงกา (เกิด พ.ศ. 2308) ซึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวยังปัตตานี เล่าว่า ประมาณ พ.ศ. 2473 ได้มีชาวอังกฤษเข้ามาติดตั้งเครื่องจักรทำเหมืองทองคำในบริเวณดังกล่าว ประมาณ 2-3 ปี แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงเลิกกิจการไป ถือว่าครั้งนี้เป็นการเปิดเหมืองครั้งแรก ประมาณ พ.ศ. 2475 บริษัทฝรั่งเศสได้ส่ง หัวหน้าคนที่ 2 มาควบคุมการทำเหมืองแร่ที่โต๊ะโม๊ะ ชื่อเอช เซียร์ เยียร์เนียร์ส่วนหัวหน้าคนที่ 1 อยู่ที่ฝรั่งเศส และเข้ามาเมื่อทองคำในเหมืองเต็มหมด และต้องสำรวจหาแหล่งใหม่ โดยใช้เครื่องมือเจาะเอาดินมาสำรวจบริเวณภูเขาใกล้ชายแดนไทย-มาเลเซีย ว่ามีทองคำหรือไม่ พอสำรวจเสร็จแล้วก็กลับฝรั่งเศส ทำอย่างนี้ทุกครั้ง และพบว่าบนภูเขาโต๊ะโม๊ะและภูเขาลิจอมีแร่ทองคำ ปะปนกับหินภูเขามากมาย เนื้อทองคำบริสุทธิ์ มีเปอร์เซ็นต์สูงฝรั่งเศสจึงขอสัมปทานจากรัฐบาลไทยเป็นเวลา 20 ปี พร้อมกับขอซื้อเหมืองทองของนายฝั่ง (ชื่อหนุ่มเป็นลูกชายของเพื่อนหลวงวิเศษสุวรรณภูมิ) เจ้าของเหมืองบน ส่วนหลวงวิเศษสุวรรณภูมิเป็นเจ้าของเหมืองล่าง ปัจจุบันเหมืองบนคือบริเวณบ้านโปป่าโจ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน หรือเป็นที่ตั้งกิ่งอำเภอป่าโจเดิม มีเหมืองอยู่ 1 แห่ง และมีหลุม 5 หลุมการดำเนินกิจการทำเหมืองทองคำของฝรั่งเศสประสบผลสำเร็จ มีการติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาดใหญ่ 1 เครื่อง (โดยใช้ช่างชักลากเครื่องจักรมาจากมาเลเซีย) ฝรั่งเศสสามารถผลิตทองคำแห่งได้วันละ 30 กก. ทองคำแต่ละแห่งมีน้ำหนัก 12, 17 และ 25 กก. การขนทองออกจากเหมืองตอนนั้นใช้แรงคน โดยเอาทองคำห่อผ้าขาวม้า แล้วม้วนพับผูกเป็นปม โดยให้ปมอยู่ที่หน้าผาก ส่วนทองคำอยู่ที่ก้นด้านหลัง เวลาเดินก็ยื่นหัวไปข้างหน้า คนหนึ่งนำออกได้เพียง 1 แห่ง เวลา 1-2 เดือน จึงจะส่งออกคราวละ 16-17 แห่ง โดยส่งออกมาที่อำเภอสุโขทัย-ลก ซึ่งสมัยนั้นเป็นเพียงตำบล เพื่อขนน้ำหนักและเสียภาษี จากนั้นก็ส่งต่อไปสู่มาเลเซียและฝรั่งเศส (พิเชษฐ แสงทอง, 2553 ; ตำนาน “เหมืองทองคำโต๊ะโม๊ะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564)

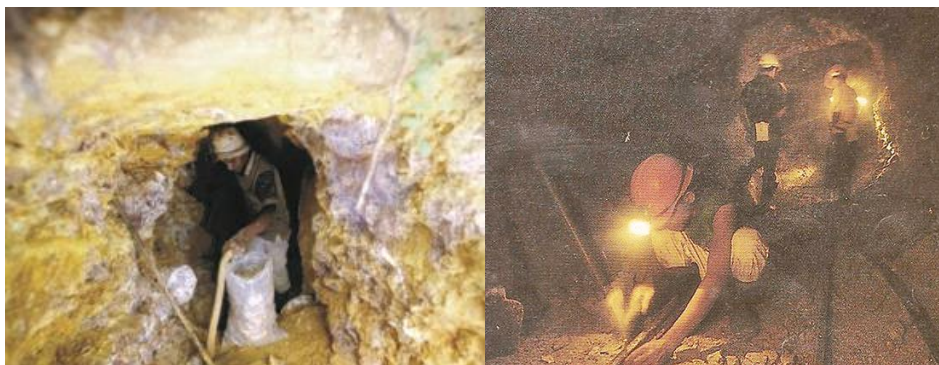
บริษัทฝรั่งเศสทำเหมืองแร่ทองคำที่โต๊ะโม๊ะอยู่ประมาณ 9 ปีเศษ ถึงปี 2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวฝรั่งเศสจึงเลิกกิจการเดินทางกลับฝรั่งเศสทั้งหมด ทั้งที่คงเหลือเวลาสัมปทานอีก 11 ปี แต่ในช่วง 9 ปี โต๊ะโม๊ะเจริญมาก มีบ้านเรือนคับคั่ง ห้องแถวยาวถึง 27 ห้อง มีผู้หญิงวางตุ้งจำนวนมากจากกัวลาลัมเปอร์ มาขายของเก่าหาเงินทองหรืออาจเรียกว่ามาขุดทองเช่นกัน หลังจากบริษัทฝรั่งเศสเลิกกิจการไปแล้ว บริเวณดังกล่าวจึงเป็นที่อยู่อาศัยหลบซ่อนของขบวนการโจรก่อการร้าย และโจรเงินคอมมิวนิสต์ จึงไม่มีใครกล้าเข้าไปดำเนินการหาทองอีก เหมืองถูกทิ้งร้างไปประมาณ 30 ปีเศษ ต่อมารัฐบาลได้ตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้น เพื่อจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรเข้าทำกิน จึงได้พบร่องรอยการทำเหมืองและพบเครื่องจักรขนาดใหญ่หลายชนิด รวมทั้งเครื่องมืออุปกรณ์การทำเหมืองถูกทอดทิ้งเป็นจำนวนมาก

สันนิษฐานว่าขณะนี้ยังมีทองคำเหลืออยู่จำนวนมาก เพราะสมาชิกนิคมฯ ร่อนหาตามลำน้ำแต่ละสาย ก็พบทองคำอยู่บ่อยครั้งจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่ว่าสนาและความขยัน”(เหมืองแร่ทองคำ สุคิริน ,2564)

การทำเหมืองทองคำโตะโมะในสมัยหลวงวิเศษสุวรรณศักดิ์มาก และต่างก็เป็นที่มาของของคนทุกผู้ทุกเหล่า ซึ่งมีทั้งคนดีและไม่ดี ดังนั้น หลวงวิเศษสุวรรณจึงทำหนังสือมาถึงรัฐบาลสยามเพื่อขออาวุธมาใช้ในการป้องกันการทำเหมืองทองคำ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 ความว่า

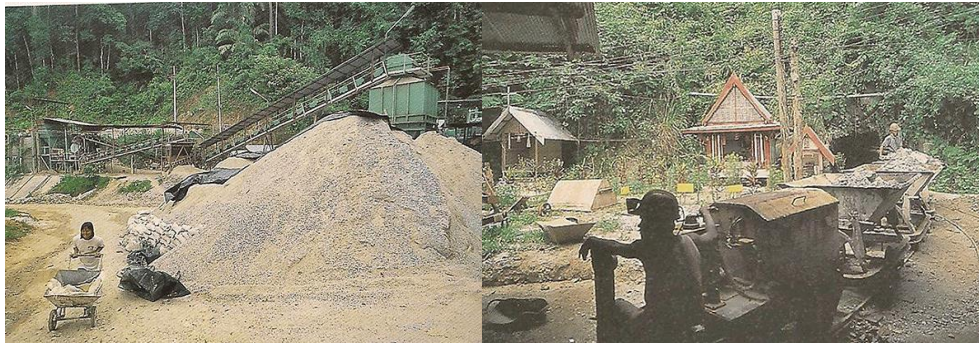
“...วันที่ 21 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 121 ถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ด้วยได้รับหนังสือมีมาที่กรมขุนสมมตอมรพันธุ์... ลงวันที่ 19 เดือนนี้ เรื่องหลวงวิเศษสุวรรณ ขออนุญาตซื้อปืนแลปลัดขันธ์สำหรับป้องกันอันตรายในตำบลโตะโมะ ตามที่พระยาสุโขมณีนวินิตเห็นควรอนุญาตให้ซื้อได้นั้นอนุญาต...”(กรมศิลปากร,2546).

นอกจากนี้ยังพบว่าวิธีการทำเหมืองทองคำที่โตะโมะในสมัยเริ่มแรกของบิดาหลวงวิเศษสุวรรณภูมิว่า ในยุคนั้นใช้วิธีร่อนหาทองตามลำแม่น้ำสายบุรี เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาดำเนินการซึ่งตรงกับสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี บริษัทมีกรรมกรประมาณ 1,000 คน แบ่งเป็นแผนกระเบิดหิน ซึ่งมีมือระเบิดคนเดียว ชื่อ นายอุเทน พวกนี้จะเข้าไประเบิดในเหมืองตามสายแร่ทองคำอย่างน้อย 2 กิโลเมตร ในช่วงตอนเย็นหรือตอนเช้า แผนกเก็บหินจะใช้รถเข็น เข็นไปตามรางเหมือนรางรถไฟ โดยเก็บหินที่ระเบิดมาวางกองไว้ที่ข้างโรงโม่หินซึ่งยังใช้วิธีการตำด้วยครกและสากมืออย่างละ 9 อัน ทำงานวันละ 2 ชั่วโมงเท่านั้น คนงานแผนกนี้ได้รับเงินเดือนเพียงคนละ 200-300 บาทเท่านั้น ส่วนแผนกระเบิดหินได้คนละ 800-1,000 บาท (ตำนาน “เหมืองทองคำโตะโมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564)

ภาพที่ 1 การทำงานของพนักงานเหมืองแร่ในสมัยที่ยังไม่ยกเลิกสัมปทาน
ที่มา: เหมืองแร่ทองคำ สุคิริน} 2564

ภาพที่ 2 การทำงานของพนักงานเหมืองแร่ในสมัยที่ยังไม่ยกเลิกสัมปทาน

ที่มา: เหมืองแร่ทองคำ สุพรรณบุรี 2564

ขั้นตอนการโม่หินต้องคอยรดน้ำอยู่เสมอเพื่อให้หินแตกละเอียด แล้วไหลมาตามรางพร้อมกับน้ำ ในรางมีผ้าขนสัตว์สีแดง (ผ้าห่มจีนสมัยก่อน) ตัดตามรูปร่าง ปูตามยาวของรางทั้ง 9 ราง ผ้าขนสัตว์ผืนหนึ่ง ตัดเป็นผืนเล็ก ๆ ได้ประมาณ 4-5 ผืน เมื่อหินละเอียดเต็มรางก็ปล่อยน้ำให้ไหลออกมา หินก็จะไหลไปตามน้ำ ส่วนทองคำก้อนจะติดอยู่ที่ผ้าขนสัตว์ ไม่ได้ไหลไปพร้อมกับหินและน้ำ จากนั้นแผนกล้างก็นำผ้าขนสัตว์ไปล้างในบ่อซีเมนต์ โดยเอาผ้าวางกลับเอาด้านทองลงก้นบ่อ เหมือนกับการซักผ้าตามแม่น้ำทั่วไป เพื่อให้ทองคำลงไปอยู่ก้นบ่อ แล้วปล่อยน้ำในบ่อออกจนแห้ง เสร็จจึงนำปรอทเทลงบ่อ ปรอทจะดูดเอาทองคำรวมไว้ไม่ให้กระจาย รอประมาณ 30 นาที หรือ 1 ชั่วโมง ปรอทกับทองคำจะแยกตัวจากกัน จึงตักปรอทขึ้นมาจนหมด เหลือแต่ทองคำ จากนั้นจึงตักใส่เข้าตั้งไฟหลอม (ตำนาน “เหมืองทองคำใต้โมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564)

เข้าหลอมเป็นทรงกระบอก ก้นเรียว ทำด้วยดินจากอินเดีย หนาประมาณเกือบ 1 นิ้ว ใช้เตาหลอมที่มีสับลมเป่าไฟ เหมือนกับเตาหลอมโรงตีเหล็ก มีเข้าเล็ก 3 ตัว วางอย่างเตาดินเผาของชาวบ้าน แล้วใช้เข้าใส่ทองคำใบใหญ่ ซึ่งมีรูปากสำหรับเทด้านหนึ่ง ใส่ทองคำวางลงบนเข้าเล็ก 3 ตัวนั้นอีกครั้ง สับลมเป่าไฟจนทองคำละลายเหลว แล้วใช้คีมจับเข้ามาเททองลงในเข้ารูปสี่เหลี่ยมคางหมูขนาดเท่าช่องไฟปอก ตั้งไว้ให้เย็น แล้วจึงงัดทองออก นำไปล้างแล้วเจาะรูแทงละ 1 รู มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว ทั้งนี้ เจาะรูเพื่อสะดวกในการเก็บในบ่อซึ่งลึกมาก ซึ่งต้องใช้เชือกร้อยเข้าไปในรู แล้วหย่อนวางรวมกันในบ่อ เวลาจะนำไปขายก็ดึงเชือกขึ้นมา บ่อนี้มีบันไดลงไป และมียามเฝ้าบ่อทองคำเป็นพวกแขกซีก ผลิตเวรกันชุดละ 4 คน ต่างก็ติดอาวุธและมีไฟฉายพร้อม

แล้วจึงเฝ้าไว้ตอนหนึ่งว่า เมืองปัตตานีในยุคนั้นอยู่ภายใต้อำนาจของสยาม เจ้าเมืองปัตตานี นำทองจากภูเขาดังกล่าวส่งไปเป็นเครื่องราชบรรณาการถวายพระมหากษัตริย์สยามปีละ 30 ชั่ง เหมืองทองคำใต้โมะเริ่มเป็นที่รู้จักและเข้าสู่ยุค “ตื่นทอง” เมื่อฮิวซันจิวชาวจีนฮกเกี้ยน เข้ามาร่อนทองคำในบริเวณนี้ เดิม ฮิวซันจิวทำการค้าขายอยู่บริเวณชายแดนสยามกับมลายู ราวสมัยรัชกาลที่ 4-5 เขากับเพื่อน ๆ อีกหลายสิบคนมาร่อนทองในบริเวณนั้น โดยเริ่มตั้งแต่ปลายลำน้ำสายบุรีที่บ้านกาลูปี เลาะขึ้นไป

จนเกือบถึงเขตมลายู ต่อมาก็พบว่าบริเวณต้นน้ำมีปริมาณทองคำตกค้างอยู่มากกว่าปลายน้ำ ชาวนี้จึงแพร่สะพัดไปทั่ว ทำให้ผู้คนเริ่มเข้ามาร่อนทองคำกันมากขึ้นเรื่อย ๆ (ตำนาน “เหมืองทองคำโต๊ะโมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564; พิเชฐ แสงทอง, 2553)

เมื่อรัฐบาลสยามทราบเรื่องจึงแต่งตั้งให้ ฮิวซันจิวเป็นผู้เก็บผลประโยชน์จากการทำเหมืองนี้ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “คุณพระวิเศษสุวรรณภูมิ” จากรัชกาลที่ 5 ทำหน้าที่ส่งส่วยอากรค่าสัมปทาน ค่าชุดแร่ทองคำให้แก่แผ่นดิน สำหรับบุตร ทองบัว อดีตศึกษาธิการอำเภอสุคริพ ในช่วงนั้นมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอปาโจ ได้บอกเล่าเรื่องราวของเหมืองทองคำโต๊ะโมะไว้ในบทความเรื่อง “ของดีของจังหวัดนราธิวาส” เมื่อ พ.ศ. 2523 ไว้ว่า “บริเวณที่ทำเหมืองแร่ทองคำ ได้แก่บริเวณสองฝั่งของต้นแม่น้ำสายบุรีบนสันเขาโต๊ะโมะ ตลอดไปจนถึงสันเขาลิโจ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย เป็นแหล่งที่พบว่ามีแร่ทองคำมาก การค้นพบและทำแร่ได้กระทำกันมาประมาณ 100 ปีเศษมาแล้ว (บิดาของหลวงวิเศษสุวรรณภูมิหรือปู่ทวดของ “พนมเทียน” หรือ ฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียง) (ตำนาน “เหมืองทองคำโต๊ะโมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564) การเดินทางจากคลองน้ำจืดเมืองปัตตานีเข้าไปยังเหมืองทองคำโต๊ะโมะ ใช้ระยะเวลาราว 10 วัน แต่ถ้าเดินทางจากคลองกลันตันใช้ระยะเวลาราว 3-4 วัน เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ชาวจีนที่เดินทางมาร่อนทองจึงนิยมจอดเรือที่ทำเรือกลันตันมากกว่าเข้ามาทางปัตตานี

ทองคำที่หาได้สมัยนั้นส่งไปขายที่เมืองสงขลา โดยใช้ช่างเป็นพาหนะ (ความจริงแล้วการใช้ช่างขนลากจำพวกเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนทองคำให้คนนำออกได้คนละแท่ง แม้ต้นตระกูล “วิเศษสุวรรณ” จะเป็นผู้บุกเบิกเหมืองทองคำโต๊ะโมะ แต่ก็ทำมาได้เพียง 2 รุ่นเท่านั้น เหมืองทองคำถูกทิ้งร้างหลังจากหลวงวิเศษสุวรรณเสียชีวิต และภรรยาของหลวงวิเศษสุวรรณไม่มีความสามารถพอจะบริหารกิจการเหมืองทองคำโต๊ะโมะได้ จากนั้น กิจการเหมืองทองคำก็ผลัดเปลี่ยนสู่มือชาวอังกฤษและฝรั่งเศสตามลำดับ ทายาทรุ่นต่อมาก็ไม่ได้รับผลประโยชน์จากเหมืองทองคำเท่าใดนัก และไม่ได้ผูกพันกับที่นี้นับตั้งแต่หลังสงครามโลก พนมเทียนกล่าวว่าแม้ตัวเองจะไม่ได้ทรัพย์สมบัติจากเหมืองทอง แต่ก็มีเอกสารสำคัญ เช่น ใบโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระทานบัตรและโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบรรดาศักดิ์ และที่สำคัญที่สุดก็คือ พินัยกรรมอันเป็นลายมือฉบับตัวจริงของหลวงวิเศษสุวรรณภูมิ ผู้เป็นปู่ตอนวัยเด็ก พนมเทียนผูกพันกับท้องถิ่นโต๊ะโมะแห่งนี้ กล่าวกันว่า โต๊ะโมะนี่เองที่เป็นแรงบันดาลใจของพนมเทียนในการเขียนเรื่อง “เพชรพระอุมา” นิยายผจญภัยเรื่องชื่อของพนมเทียน (ตำนาน “เหมืองทองคำโต๊ะโมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก, 2564)

ความเป็นมาของเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะนำไปสู่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวตำบลภูเขาทอง และกระแสน้ำทอง ที่สายน้ำลำคลองแห่งนี้เป็นที่มาที่ไปของการร่อนทองของกลุ่มผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาในพื้นที่ และมีการช่วงชิงความหมายกันอย่างหลากหลาย

ภาพที่ 3 ปากทางเข้าเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564

2. ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร้อนทอง

สำหรับการร้อนทองเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สำคัญของคนตำบลภูเขาทองคือ เมื่อมีเวลาว่างจากงานประจำกรีดยางเสร็จแล้วผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นจะออกมาร้อนทอง เนื่องจากเป็นต้นน้ำที่อยู่ใกล้กับเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ ซึ่งเป็นแหล่งแร่ทองคำสำคัญในอดีตที่ชาวฝรั่งเศสเคยมารับสัมปทานขุดหาทอง ปัจจุบันนี้แม้จะเลิกสัมปทานไปแล้ว แต่ความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแร่ทองคำยังคงมีอยู่ซึ่งได้กลายเป็นอีกหนึ่งวิถีของชาวอีสานในพื้นที่ภูเขาทอง การร้อนทองจะมีวิธีร้อนเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ โดยการนำอุปกรณ์ร้อนทองที่เรียกว่า “ชะเสียง” รูปร่างคล้ายกระทะทำจากไม้หลุมพ้อ แล้วลงไปหาตำแหน่งน้ำไหลที่น้ำจะมีแร่ทองคำ จากนั้นจึงลงไปร้อนแร่ ร้อนไปเป็นรอบ บางคนจะใช้เวลาร้อนทองนาน บางคนก็ใช้เวลาไม่นาน คนที่ร้อนทองได้จะรวบรวมน้ำใส่ขวดแก้ว หลังจากที่ได้ทองคำจำนวนมากก็จะนำไปขายการร้อนทองต้องรู้จัก รู้ตำแหน่งน้ำไหล แล้วก็วิธีการในการแยกทองออกจากเศษดินทราย ซึ่งถ้าใครที่ร้อนทองเป็นโอกาสได้ทองมีถึง 80-90% (ชาคริต และสายใจ, สัมภาษณ์วันที่ 23 พฤษภาคม 2560)

คณะผู้วิจัยนั่งรถเลียบไปตามลำคลองที่ได้ข่าวว่ามีการร้อนทองจำนวนมาก เพื่อที่จะดูวิธีการร้อนทองของชาวบ้านที่นี่ ซึ่งก็พบคนมาร้อนทองหลายคนในช่วงที่สายของวัน หลังจากที่ชาวบ้านทำภารกิจหลักเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในช่วงเวลาประมาณ 10 โมงเช้า ก็จะชวนกันมาร้อนทอง จึงทำให้เห็นว่าตลอดสายน้ำมีคนร้อนทอง ขับรถมอเตอร์ไซด์ กันเป็นคู่ ๆ หากทำเลที่เคยมาร้อนทอง จอดรถพักไว้ข้างทางหอบหิ้วอุปกรณ์ชุด ตัก และร้อนไปพร้อมกับข้าวและน้ำที่เตรียมไว้เป็นเสบียงด้วย ผู้วิจัยได้เดินลงไป ในคลองที่มีคนร้อนทองกันหลายคน คนร้อนทองมีวิธีการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองเป็นระยะของใครของมัน การร้อนทองของคนในพื้นที่จะมีกลวิธีในการปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันออกไปดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...เดิมเป็นคนปัตตานี แต่งงานกับคนบ้านวังน้ำเย็นซึ่งเป็นคนอีสานมาจากขอนแก่น ได้มาร่อนทองในช่วงสาย ๆ หน่อย เพราะต้องเข้าสวนไปดูพืชผักที่เราปลูกไว้ก่อน...ช่วงแรกก็จะร่อนทองอยู่คนเดียว หลังจากนั้นภรรยาจะนำข้าวมาส่ง และก็ช่วยกันร่อนทอง เพราะภรรยาจะต้องทำงานบ้านให้เรียบร้อยก่อนจึงจะมาช่วย แต่เขาจะเอาขนมกับน้ำมาก่อนเพื่อหิว...ร่อนทอง บางวันได้ 1 กรัม ขายได้ประมาณ 1,200 บาทบางวันได้ 2-3 กรัม ได้เงินประมาณ 2,400 บาท...”(คำทอง, สัมภาษณ์วันที่ 15 กรกฎาคม 2560

“...อพยพมาจากบ้านวังน้ำแข็ง อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 อายุได้ 15 ปี และมีพ่อแม่ เนียง น้อง พี่ชาย มาพร้อมกันรวมทั้งหมด 9 คน มีลูก 7 คน เรียนจบชั้น ป.4 ก็ไม่ได้เรียนต่ออีกเลยเพราะอพยพมาก็ไม่ได้เรียน...มาร่อนทองทุกวันหลังจากว่างเว้นจากงานในบ้าน อุปกรณ์ที่ใช้ในการร่อนทองก็มีอีเตอร์แล้วจอบแชลงหน้ากากเสียงถั่วย ตักทราย มาใส่เสียง แล้วร่อนทอง...” (เนียง, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2560)

“...วิรัตน์ เกิด พ.ศ.2522 ช่วงปี 2518 พ่อแม่ ทำสวนมาตั้งแต่เป็นป่า มีทหารช่างมาทำถนนให้เดินทางไปวัดได้สะดวกขึ้น คุณวิรัตน์ จบ ม.6 ที่ภูเขาทอง จากโรงเรียนรักไทย จากนั้นไปเรียนต่อที่โรงเรียนสุคริพ หลังจากนั้นก็เข้ากรุงเทพ ไปทำงานเป็นพนักงานขาย อยู่ที่เซ็นทรัลเดอะมอลล์ บิ๊กซี จนไปรู้จักกับ สุภาภรณ์ซึ่งเกิดที่ อุบลเรียนจบ แพดรีว ป.4 อ.ม่วงสายสิบ จังหวัดอุบลราชธานีมาได้ 2-3 เดือน มาร่อนทอง ปลูกสวน ถั่ว ผัก ปลูกบักขี้ก็ไปกรีดยางพารา กระทบร่อนทองนั้นทำมาจากไม้หลุมพอ ทองที่ร่อนที่ได้ก็ประมาณ 2,000-3,000 บาท ส่วนใหญ่เวลาไปร่อนก็จะไม่ได้เจาะจงที่ใดที่หนึ่ง จะร่อนที่ไหนก็ได้ ตอนนั้นไม่แน่ใจว่ากระทบที่ใช้ร่อนทองเค้าทำมาจากไม้อะไร...” (วิรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2560; สุภาภรณ์, สัมภาษณ์วันที่ 12 เมษายน 2560)

การร่อนทองเป็นอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งของผู้คน ในช่วงปี 2520 งานหลักคือการปลูกยางพารา ทำสวนลองกอง เงาะ มังคุด ทุเรียน กล้วย เมื่อร่อนทองได้ก็จะมีผู้นำชุมชนหลายคนรับซื้อไว้ และผู้นำชุมชนก็จะนำไปขายที่สุโขทัย-ลกให้กับร้านทอง หรือเวลาว่างงานบุญหล่อพระพุทธรูป เมื่อมีงบประมาณจากทางราชการหรือผู้บริจาคให้ซื้อทองมาหล่อพระพุทธรูปก็จะรับซื้อทองจากคนที่ร่อนทองที่บ้านวังน้ำเย็นผู้ใหญ่เล็กเป็นคนรับซื้อทองของชาวบ้านที่ไปร่อนมาได้เพื่อนำไปขายที่ร้านทอง

ภาพที่ 4 การร่อนทอง และเลี้ยงหรืองานที่ใช้ร่อนทอง
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 15 กรกฎาคม 2560

ภาพที่ 5 ทองที่ร่อนได้
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 23 พฤษภาคม 2560

ภาพที่ 6 ชาวบ้านกำลังร่อนทองในสายธาร
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 15 กรกฎาคม 2560

ภาพที่ 7 สายแร่ทองคำที่ติดอยู่กับหิน และร่อนทองจนกระทั่งได้ทองในเลี้ยง
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 24 พฤษภาคม 2560

อุปกรณ์การร่อนทองที่แต่ละคนต้องมี คือ เลียง จอบ เสียม และถังหรือกระป๋อง ขวดแก้วใบเล็ก สำหรับใส่แร่ทองที่ร่อนได้ ขั้นตอนการร่อนทองเริ่มจากตักดินโคลนในคลองใส่ในเลียง แล้วค่อย ๆ ร่อนกับผิวน้ำในคลอง ซึ่งจะทำให้หินและโคลนดินค่อย ๆ หลุดออกไปจากเลียง คนร่อนต้องร่อนไปเรื่อย ๆ จนเหลือแต่เศษแร่อยู่ในเลียง ซึ่งก็คือผงแร่ทอง เมื่อได้แล้วก็ค่อย ๆ เทเก็บใส่ภาชนะหรือกระป๋องที่เตรียมเอาไว้การร่อนทองจะมีการนำอุปกรณ์ร่อนทองที่ชาวบ้านที่นี้เรียกกันว่าชะเลียงหรือเลียงอุปกรณ์ร่อนทองรูปร่างคล้ายกระทะทำจากไม้หลุมพอ ไปยืนในตำแหน่งน้ำไหลที่น้ำจะมีแร่ทองคำลงไปร่อนแร่ แล้วร่อนไปเป็นรอบ ๆ ไม่นานก็ได้ทองคำขึ้นมาสำหรับทองคำที่นี้เป็นทองคำบริสุทธิ์ เป็นหนึ่งในวิถีชีวิตที่ทำเป็นอาชีพเสริม โดยเมื่อเสร็จจากอาชีพหลักก็จะลงไปร่อนแร่หาทองคำกันในลำคลอง สนทนาราคาขายกันกรัมละพันกว่าบาท บางคนร่อนทองขายได้หลักร้อย หลักหลายร้อยต่อวัน บางคนโชคดีก็ขายได้วันละเป็นพัน นับเป็นรายได้เสริมที่เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนเป็นอย่างดี (สมพงษ์ และป้าน้อย, สัมภาษณ์วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561)

คนในหมู่บ้านจะใช้เวลาว่างหลังกรีดยางพาราในช่วงสายของทุกวัน โดยเฉพาะผู้หญิงจะชวนกันออกไปร่อนทอง ใครว่างก็ไปร่อนทองกัน เพื่อหาแร่ทองไปขายเป็นรายได้อีกทางให้กับครอบครัว นอกจากนั้นคนในครอบครัวได้ทำงานร่วมกันตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ พ่อ แม่ และลูกช่วยกันร่อนทอง การร่อนทองจะต้องอาศัยช่วงจังหวะเวลาของสายน้ำไหล ตำแหน่งที่ร่อนทอง ฤดูกาล สำหรับช่วงเวลา คนร่อนทองจะเลือกช่วงเวลาเป็นช่วงก่อนหน้ามรสุมที่น้ำเริ่มแห้ง ทำให้คลองตื้นเขิน เหมาะกับการลงไปร่อนหาแร่ทองที่ปะปนอยู่ในดินโคลนกลางคลอง โดยดินโคลนเหล่านี้เป็นดินที่ไหลมากับสายน้ำจากภูเขาโต๊ะโมะนั่นเอง การร่อนทองไม่ใช่่ง่าย เพราะไม่ใช่ว่าร่อนทองแล้วต้องเจอทุกครั้ง ต้องหากันไปเรื่อย ๆ ย้ายที่ร่อนหาทองไปถ้าบริเวณที่ร่อนอยู่ไม่เจอแร่ทอง จนบางครั้งต้องไปร่อนหาทองในคลองการออกไปร่อนหาทองส่วนใหญ่จะได้แร่ทองกันทุกวัน เพราะรู้ว่าบริเวณไหนที่ร่อนเจอก็จะไปร่อนหา เมื่อร่อนทองไม่ค่อยเจอก็จะเปลี่ยนจุดย้ายที่ไปเรื่อย ๆ แร่ทองที่ได้ส่วนใหญ่เป็นเศษผงทองขนาดเล็ก ต้องเก็บรวบรวมไปเรื่อย ๆ บางคนโชคดีหน่อยก็จะได้แร่ทองเป็นเกล็ดเป็นก้อนแต่ละวันหากนำแร่ทองที่ร่อนได้ไปขาย จะได้กันเฉลี่ยคนละไม่ต่ำกว่า 200 บาท บางคนโชคดีร่อนเจอทองจำนวนมากก็ได้เงินประมาณ 1,000-2,000 บาทต่อวันก็มี (สุทิน, สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤศจิกายน 2560)

การร่อนทองเป็นกิจกรรมของคนในครอบครัวที่มีวิถีและเทคนิคการร่วมมือกันในการทำงาน ซึ่งเป็นความหวังของคนในครอบครัว นอกจากนั้นจะพบว่ากลุ่มที่มาร่อนทองต่างมักคุ้นกันและมาพบปะกันเป็นประจำบริเวณสายน้ำ กลายเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน สร้างความสามัคคีให้เกิดกับชุมชน นอกจากนั้นยังพบว่าชาวตำบลภูเขาทองยังได้นำวิธีการร่อนทองมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีของคนร่อนทอง และร่อนทองจริง การร่อนทองจึงเป็นเครื่องมือของชาวบ้านและชุมชนในการปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่จะต่อสู้ต่อรองกับเศรษฐกิจ และร่วมมือกันในการจัดงานบุญประเพณีพิธีกรรมของชุมชน และตำบลภูเขาทอง

สรุปและอภิปรายผล

เหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะในอดีตที่มีการสำรวจจากชาวต่างชาติ บริษัทฝรั่งเศสทำเหมืองแร่ทองคำที่โต๊ะโมะอยู่ประมาณ 9 ปีเศษ ถึงปี 2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวฝรั่งเศสจึงเลิกกิจการเดินทางกลับฝรั่งเศสทั้งหมด ข้อค้นพบ ที่เกิดในพื้นที่ที่ตำบลภูเขาทองที่สำคัญคือเหมืองแร่ทองคำที่มีการสำรวจ มีการขอสัมปทานทำเหมืองแร่ทองคำ การทำเหมืองแร่มีคุณภาพการต่อคนในพื้นที่ในเวลาต่อมานั้นคือต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมยังคงเป็นธรรมชาติไม่เคยมีใครบุกรุก ใช้ประโยชน์ จึงทำให้สายแร่ทองคำที่ยังคงหลงเหลืออยู่เมื่อครั้งมีการสัมปทานการขุดเหมืองแร่ทองคำมีทองคำติดมากับสายน้ำจำนวนมาก

ปัจจุบันจากเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะที่เคยเป็นต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติ สายน้ำที่ยังคงไหลผ่านเหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ ได้กลายเป็นทุนทางการเงิน ทำให้ผู้คนยังคงร่อนหาแร่ทองคำในสายน้ำ ซึ่งพบว่า มีทองคำที่ยังถูกฝังอยู่ในดินเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามผู้คนที่เข้มาร่อนทองต่างก็มีความหวัง การร่อนทองจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ครอบครัวได้ทำงานร่วมกันและอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตาและเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมได้อีกเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ de Certeau (1984) ที่สะท้อนมุมมองให้เห็นว่า การร่อนแร่ในสายน้ำเพื่อหาสินแร่ทองคำเป็นกลวิธีที่จะต่อสู้ต่อรองกับระบบเศรษฐกิจ และธรรมชาติ โดยอาศัยเครื่องมือ เช่น พื้นที่ สถานที่ ตำแหน่งแห่งที่ ช่วงเวลา ฤดูกาล วัสดุอุปกรณ์ ซึ่ง de Certeau ไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นความสำคัญของชีวิตประจำวันหรือการมองความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากมุมมองของกระบวนการบริโภคเท่านั้นแต่ความสัมพันธ์นั้นเป็นวงจรของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมโยงและมีส่วนกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างการผลิต (Production) กับกระบวนการบริโภค (Consumption) หรือพื้นที่ (Space) กับสถานที่ (Place) กลวิธี (Tactic) เกิดขึ้นได้และทำงานภายใต้ความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ (Strategy) “อำนาจ” และ “การต่อต้าน” ในความหมายของ de Certeau ไม่ได้แยกออกจากกัน เขาเชื่อว่าชีวิตประจำวันมีความพิเศษอยู่แล้ว และมีพลังในการทำทายอำนาจอยู่ตลอดเวลา (สุธาริน คุณผล, 2550 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559) เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนร่อนทองที่ต้องเผชิญกับความท้าทาย ความหวังและการร่อนทองที่ต้องมีส่วนประกอบของอุปกรณ์ กลวิธีการร่อนทอง การดูช่วงจังหวะเวลาที่ควรจะได้ทอง หรือการทำงานกันเป็นครอบครัวเป็นกระบวนการมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกิดขึ้นในปฏิบัติการประจำวันในฐานะเครือข่ายทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับงานศึกษาของหทัยรัตน์ ทองสกุล และเก็ดถวา บุญปรากฏ (2555) งานศึกษาของ Chantarawongkitti, and Boonprakarn (2013) Samosorn&Boonprakarn (2011) ที่มีมุมมองว่าเครือข่ายทางสังคมสามารถเป็นต้นทุนนำไปสู่เครือข่ายทางเศรษฐกิจ ช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้กับคนในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถสะท้อนกลับมาสู่การเชื่อมโยงความเป็นครอบครัว และชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้ เช่นเดียวกับปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนร่อนทองที่สามารถรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาร่อนทองได้อีกด้วย รวมทั้งการเรียนรู้

ประวัติศาสตร์เมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะที่นำไปซึ่งมีส่วนช่วยในการบอกเล่าเรื่องราวของคนในอดีต สภาพ
ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่เป็นต้นทุนสายธารให้กับคนในปัจจุบันได้พลิกวิกฤติเป็นโอกาส
ในบริบทที่แวดล้อมห่อหุ้มชาวตำบลภูเขาทองให้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2546). พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ.121-122

ตอน 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). *เหมืองแร่ทองคำโต๊ะโมะ*. สืบค้น จาก

<https://thailandtourismdirectory.go.th/th/info/attraction/detail/itemid/21184>

เก็ดถวา บุญปรากฏ ปัญญา เทพสิงห์ เจตน์สฤกษ์ สันขพันธ์ ตริยภูมิมนตรีตรีศวรรสุขสวัสดิ์ศิริจารุกุล
ธรรมบุญ บุญปรากฏอรัญญาทิพย์อักษรนันทยารัตน์สุริโยและนันทรัชสุริโย.(2560). *การดำรง
อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวอีสานในพื้นที่ชายแดนใต้: กรณีศึกษาตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน
จังหวัดนราธิวาส*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

เก็ดถวา บุญปรากฏ. (2559). *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซียและพื้นที่ชีวิตในตลาดป่าดงเบขาร์*. เชียงใหม่:
ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชนิษฐา มะเห. (2557). *อู๋ดั่งลีป่นมหัทศจรยใต้โคลนตม: พื้นที่ปฏิบัติการประจำวันและการสร้างเครือข่าย
ทางสังคมของชุมชนบกกันเคย*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และ
สังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).

ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. (2549). *โครงการตลาดและเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ตำนาน “เหมืองทองคำโต๊ะโมะ” เหมืองเก่าอายุร้อยปี ที่ต้นตระกูล “พนมเทียน” เป็นผู้บุกเบิก. (2564,
25 มกราคม). *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก https://www.silpamaag.com/history/article_54829

พิเชฐ แสงทอง. (2553). เหมืองทองคำโต๊ะโมะ สงครามโลกครั้งที่ 2 และพนมเทียน. *วารสารรัฐสมิแล*.
31(2).1-5.

สุธาริน คุณผล. (2550). เรื่องของชีวิตประจำวัน, *รัฐศาสตร์สาร*. 28(2),113-146.

สุเมธ ปานเพชร. (2556). *เยือนวิถีคนร้อนทองที่บ้านภูเขาทอง...สุคิริน.สำนักข่าวอิศรา*. สืบค้นจาก จาก
<https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/18551.html>

เหมืองแร่ทองคำ สุคิริน.(2564). สืบค้นจาก <http://ap-sukhirin.blogspot.com/2015/06/blog-post.html>

หทัยรัตน์ ทองสกุล และเก็ดถวา บุญปรากฏ. (2555, มกราคม-มิถุนายน). การนิยามความหมายพื้นที่
น้ำชาในชุมชนคูเต่า. *วารสารศิลปศาสตร์*. 4 (1),78-91.

- Chantarawongkitti, K. and Boonprakarn, K. (2013, April 27). Meanings and Social Network Creation of the Animal Lottery in an Industrial Factory. In *5th International Conference on Humanities and Social, April 27th, 2013 at BP. Grand Tower Hotel, Hat Yai*. Songkhla: Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.
- deCerteau, Michel. (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lefebvre, Henri. (1987). The Everyday and Everydayness, *Yale French Studies*. 25(73), 7-11.
- Samosorn, A. & Boonprakarn, K. (2011, April 2). The definition and social networking of underground lottery, in *The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences April 2, 2011 at Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University*. (pp.1-16). Songkhla: Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.